

اشاره

گفت و گویی که متن آن را ملاحظه می کنید با هدف روشن شدن ابعدی از مسأله‌ی آموزش قرآن در مدرسه‌های راهنمایی، با گروه کارشناسان قرآن دوره‌ی راهنمایی «دفتر برنامه‌ریزی و تألیف کتب درسی» انجام شده است. در این گفت و گو، آقایان سید هادی محدث، سید محمد حسین میرباقری و یونس باقری، که مؤلفان کتاب‌های آموزشی قرآن دوره‌ی راهنمایی نیز هستند، نظرات خود را بیان داشته‌اند. با تشکر از گروه قرآن و کارشناسان محترم، شمارا به مطالعه‌ی آن دعوت می‌کنیم.

رشد: لطفاً نخست تجربه‌ی خود را در زمینه‌ی آموزش قرآن طی سال‌های متمادی، بیان فرمایید و سپس درباره‌ی دلایل تغییر کتاب‌های آموزش قرآن دوره‌ی راهنمایی توضیح دهید.

محدث: بسم الله الرحمن الرحيم. حدود ۳۰ سال قبل، مؤسسه‌ای که در این راه بیش تر فعال بود و به آموزش قرآن اهتمام داشت، «مؤسسه‌ی علوی» بود. مؤسسه این سؤال را مطرح کرد که ما علاوه بر آموزش مفیدات، قرائت قرآن و تجوید، و صوت و لحن، چه کار دیگری باید در زمینه‌ی آموزش مفاهیم

قرآن انجام دهیم. قرار شد واژه‌هایی که بیش ترین کاربرد را در قرآن دارند، مشخص شوند تا آن‌ها را به شکلی به بچه‌ها آموزش دهیم. گروه باور داشت که به این ترتیب، دانش آموزان خیلی زود با قرآن انس می‌گیرند. ما این تصمیم را گرفتیم و حدود یک سال، دو دوست عزیز ما، آقای مرتضی شجاعی و آقای اشرف اسلامی ۶۰۰ واژه‌ی قرآن را از المعجم استخراج کردند و به صورت آماری، بر کاربرد بودن آن‌ها را نشان دادند و گفتند، اگر بچه‌ها در دوره‌ی ابتدایی واژه‌های پر کاربرد را یاد بگیرند، این سنن اصلی آشنایی با قرآن است. از

چگونگی آموزش قرآن در دوره‌ی راهنمایی

محمد شگری

لطف تقدیر و تمام آیات معارفی قرآن هم در آیات ساده است. یعنی اگر شما بنا داشته باشید به کسی مواد قرآنی ندهید، بی آموزش این ۶۰۰ واژه و کاربرد آن‌ها، تا حد زیادی به هدف خود نمی‌رسید.

و اما در مورد وضعیت حاضر باید بگویم، همه‌ی دست‌اندرکاران امر آموزش و فرهنگ رسمی کشور اذعان دارند که در سال‌های پیش از انقلاب، رویکرد جدیدی با انگیزه‌های برخاسته از فرهنگ انقلاب نسبت به قرآن پیش آمد که باید گفت، علت العلیل تحولات بعدی تا امروز است. در نظامی که تمامی مبانی و قانون اساسی آن از قرآن گرفته شده بود و همه‌ی دست‌اندرکاران و کارگزاران نظام، عنایت خاصی نسبت به قرآن داشتند، اقتضای آن بود که دگرگونی و تغییر در نظام آموزشی و هدف‌گذاری آن فراهم شود؛ به‌خصوص در سال‌های اخیر، مقام معظم رهبری پیوسته درباره‌ی لزوم تغییر و تحول و اعتلای درس‌های قرآن، عربی، تعلیمات دینی، به‌خصوص نسبت به قرآن، عنایت خاصی داشته‌اند.

تشنگی جامعه و عنایت رهبر از یک طرف، فرهنگ جامع و... از طرف دیگر، همه‌ی این‌ها می‌کردند که به کارشناسی قرآن به عنوان یک درس مستقل بیش‌تر بها داده شود. ثانیاً نیروهای کارشناسی زبده، با سابقه و با علاقه وارد میدان شوند و با دید و رویکرد جدیدی به بازنگری هدف‌های آموزش قرآن بپردازد. به این منظور، در نشست‌هایی با کارشناسان دفتر تألیف و با همتی که سازمان پژوهش در این امر به خرج داد، بازنگری بنیادی هدف‌های آموزش قرآن انجام شد.

رشد: جناب آقای میرباقری در این باره چه توضیحی دارید؟ لطفاً بفرمایید.

میرباقری: در تکمیل صحبت آقای محدث درباره‌ی جایگاه و اهمیت قرآن باید گفت: شاید این موضوع تا حدی مصداق «آفتاب آمد دلیل آفتاب» باشد. می‌توان گفت که اصولاً در اسلام، تاریخ آموزش با آموزش قرآن شروع می‌شود. در اسلام که از ابتدا تعلیم و تعلم محور همه چیز بوده است، بی‌شک آموزش قرآن نقطه‌ی آغاز است. پیامبر (ص) خود اولین معلم امت بود و بعد هم افرادی را تعیین می‌فرمود که قرآن را آموزش دهند؛ حتی به کسانی

که خارج از محدوده‌ی اصلی مکه و مدینه بودند. با توجه به آنچه گفتم، این سؤال پیش می‌آید که: آیا می‌توان «آموزش و پرورش» را بدون «آموزش قرآن» تصور کرد؟ از سوی دیگر در حال حاضر، می‌خواهیم فرزندان مردم را آموزش دهیم. می‌دانید که در کشور ما یکی از مهم‌ترین انتظارات خانواده‌ها از آموزش و پرورش این است که فرزندان قرآن بیاموزند. این جاست که لازم می‌شود، برنامه‌ی مفید و جامعی برای آموزش قرآن داشته باشیم.

رشد: ما از سال ۱۳۷۷ شاهد تحولاتی در آموزش قرآن در مدرسه‌ها بوده‌ایم که یکی از این تحولات، آموزش قرآن در برنامه‌ی دوره‌ی راهنمایی، و سپس تغییر کتاب‌ها، آموزش معلمان و دیگر تغییراتی است که انجام شد. آقای باقری لطفاً این روند را توضیح دهید.

باقری: ما ابتدا باید دلایل بازنگری در آموزش قرآن را، در حدود ظرفیت این گفت‌وگو، بیان کنیم. قبل از این برنامه و چه بسا همین حالا، ما، اعم از معلمان و برنامه‌ریزان و دست‌اندرکاران این احساس را داریم که آموزش قرآن، هم در مدرسه‌های ابتدایی و هم در مدرسه‌های راهنمایی، چندان جدی گرفته نمی‌شود. گویا نظام آموزش و پرورش ما، متأسفانه آن تلاشی را که در مورد سایر درس‌ها دارد، در مورد درس قرآن ندارد. باید عرض کنم، اگر ما سرانگشتی هم درس‌ها را از نظر اهمیت که در آموزش و پرورش دارند، درجه‌بندی کنیم، شاید همه متفق القول باشند که در ذهنیت معلمان،

خانواده‌ها و خود دانش‌آموزان، درس قرآن اهمیت درجه اول ندارد. البته همه درباره‌ی اهمیت و ارزش آن سخن می‌گویند، ولی در کلاس و در عمل، در ارتباطات اداری و تشکیلات آموزشی، و به طور کلی در مجموعه، احساس می‌شود که درس قرآن، در درجه‌ی اول اهمیت نیست. چه علتی دارد؟ این سؤال مهمی است.

من فکر می‌کنم، یکی از دلایل این امر آن است که درس قرآن همواره از هدف‌های جدی و مناسب، به عنوان درسی که در چندین پایه‌ی تحصیلی آموزش داده می‌شود، برخوردار نبوده است. شاید همه قبول داشته باشند که نقطه‌ی آغاز برای هر امری، و از جمله آموزش قرآن، تعیین هدف‌هاست.

یعنی باید مشخص کنیم، در تدریس علوم، ریاضی، فارسی یا قرآن چه هدف‌هایی را دنبال می‌کنیم و می‌خواهیم دانش‌آموز دوره‌ی راهنمایی، در پایان دوره به کجا برسد. اگر این هدف‌ها مشخص و انتخاب شوند، آثار دیرپایی را بر همه‌ی ارکان آموزش، اعم از تربیت معلم، معلم، آموزش ضمن خدمت، زمان اختصاص یافته به درس، و... به جا می‌گذارد.

از این رو، به دنبال تأکیداتی که از چند سال پیش، از سوی همه، از جمله مقام معظم رهبری بر آموزش قرآن وجود داشت، احساس کنیم که باید هدف‌های جامع‌تری برای آموزش

قرآن تعریف کنیم. در این باره باید بگوییم: تاکنون بالاترین هدفی که تا پایان دوره‌ی راهنمایی برای قرآن وجود داشت، روخوانی بود و این که دانش‌آموز بتواند، قرآن را از رو بخواند. به نظر ما این هدف را باید ارتقا داد.

رشد: در رویکرد جدید شما، در تألیف کتاب‌های آموزش قرآن دوره‌ی راهنمایی، چه مسائلی مطرح می‌شوند؟

باقری: باید بگوییم که به نظر می‌رسد، هدف روخوانی و روان‌خوانی قرآن برای یک درس طی هشت سال (۵ سال ابتدایی، سه سال راهنمایی) و به عنوان یک ماده‌ی درسی، دچار مشکلاتی است. معمولاً بچه‌ها آموزش قرآن را با علاقه شروع می‌کنند. اما وقتی که آرام آرام احساس می‌کنند که حفظ و بهره‌شان از آموزش و قرآن تنها این است که عباراتی را می‌خوانند که معنایش را نمی‌دانند، علاقه‌ی خود را از دست می‌دهند. این در حالی است که در درس‌های دیگر عکس این حالت اتفاق می‌افتد. مثلاً در درس ریاضی هم، دانش‌آموز ابتدا مفهوم جمع و تفریق و ضرب و تقسیم را نمی‌فهمد، ولی همین‌طور که بالا می‌آید، کم‌کم آن‌ها را می‌فهمد و با آن‌ها مسأله حل می‌کند.

ولی متأسفانه در مورد قرآن، ما به طور غیرمستقیم به دانش‌آموز القا

می‌کنیم که باید قرآن را بخواند و لزومی ندارد چیزی از آن بفهمد. این است که ما در برنامه‌ی جدید، ضمن آن که از آموزش روخوانی قرآن به شدت دفاع می‌کنیم و اعتقاد داریم که این هدف باید در دوره‌ی ابتدایی محقق شود، اما اگر هدف‌ها را جامع‌بینیم، به همین هدف هم دست نخواهیم یافت. در نتیجه، در برنامه‌ی دوره‌ی ابتدایی هم، ضمن آموزش روخوانی، دانش‌آموز با پیام‌های قرآنی آشنا می‌شود، می‌تواند راجع به آن نظر بدهد، تجربه کند و...

رشد: این تغییر رویکرد شامل چه چیزهایی می‌شود؟

باقری: اساس کار ما این بود که آمدم و هدف‌ها را جامع‌تر، طبیعی‌تر و باانگیزه‌تر کردیم. براساس این هدف‌ها انتظار داریم که اول، دانش‌آموز در پایان دوره‌ی راهنمایی توانایی خواندن قرآن را کسب کرده باشد. دوم، بتواند بخشی از آیات و عبارات را که حجم قابل توجهی هم هست، معنا کند و سوم، از رهگذر این هدف، با یک سلسله از دستورات و پیام‌های خدا در قرآن آشنا شود. البته هدف مهم دیگری هم داریم؛ این که فضای آموزش قرآن در کلاس طوری باشد که «انس با قرآن» را به دانش‌آموزان القا کند و دانش‌آموز جایگاه معرفتی قرآن را در درون خودش بیابد که این خود بحث جداگانه‌ای است.

رشد: به نظر شما، انس و علاقه با قرآن را چگونه می‌توان آموزش داد؟ محدث: گرچه ظاهراً مقوله‌ی

آموزش از مقوله‌ی انس و علاقه جداست، اما علاقه و انس با قرآن در آموزش، اهمیت اساسی دارد؛ اگر علاقه به درس وجود داشته باشد، فراگیری آن خیلی بهتر صورت می‌گیرد و اصولاً زحمت آموزشی را هم کم می‌کند. در مورد قرآن کریم، قسمت مهمی از آموزش آن در خارج از مدرسه تحقق پیدا می‌کند. اما در ارتباط با مدرسه و کتاب و آنچه در این جا مورد بحث ماست، به نظر می‌رسد زمینه‌ی انس با قرآن تا حد زیادی فراهم شده است. مثلاً آیات و سوره‌ها طوری انتخاب شده‌اند که مطالب آن‌ها برای دانش آموزان جذاب تر باشد. قسمت شناخت قرآن که در کنار درس‌ها پیش بینی شده است، به خصوص در این زمینه کمک اساسی می‌کند. از نکات مهم در این زمینه ساختار کلی کتاب و فصل‌های آن است. پرداختن به آموزش مفاهیم و شمول هر درس علاوه بر قرائت به نکات و مسائلی دیگر، کتاب را واقعاً به صورت کتابی تخصصی و پر محتوا درآورده است که بنا به اظهار بسیاری از دبیران، علاوه بر زیبایی و جذابیت، آن را در کنار سایر کتاب‌های درسی، به عنوان کتابی وزین، قرار می‌دهد. این امر خود سبب ایجاد جایگاه ویژه و اهمیت بیش‌تر و در نتیجه، زمینه‌سازی برای وابستگی و علاقه‌ی بیش‌تر بدان می‌شود.

رشد: گویا جناب آقای محدث در این باره توضیحی دارند. بفرمایید.

محدث: در این زمینه، من هم باید اضافه کنم که یکی از مهم‌ترین رویکردهای اخیر قرآن، اهتمام کارشناسان و همکاران به امر «استمرار» در آموزش است و این در مسأله‌ی انس با قرآن تأثیر دارد. حال اگر در شروع قرآن محبت، رغبت و انگیزه نیز وجود داشته باشد، استمرار آن مفیدتر خواهد بود. اصولاً یکی از عواملی که دل‌بستگی بچه‌ها را به قرآن تا سنین بالاتر تضمین می‌کند، همین «انگیزه» است که به نظر من حالا محقق شده است و امید می‌رود، به دنبال آن انس با قرآن هم تحقق پیدا کند.

میرباقری: علاوه بر آنچه گفته شد و مربوط به کتاب و کلاس بود، برای ایجاد انس با قرآن در حین آموزش، فضا و محیط آموزشی، اهمیتی که معلمان و مدیران برای درس قائل می‌شوند، نحوه‌ی برخورد با درس و به طور کلی، اهمیت دادن به درس، اهمیت دارد. ضمن آن که اهمیت دادن را نباید با سخت‌گیری‌های بی‌مورد اشتباه گرفت. البته بچه‌ها تفاوت این دو را تشخیص می‌دهند. رفتار بزرگ‌ترها، اعم از معلم، مربی، مدیر، پدر و مادر، و... در برخورد با قرآن، بچه‌ها را متوجه می‌سازد که چه قدر باید به قرآن اهمیت بدهند.

رشد: کتاب‌های جدید در چند بخش تألیف شده‌اند و هر بخش شامل چه موضوعاتی است؟

میرباقری: هر درس از کتاب آموزش قرآن دوره‌ی راهنمایی از سه بخش تشکیل شده است:

۱. آموزش قرائت که هدف آن تقویت روخوانی است.

۲. آموزش مفاهیم که منظور از آن مجموعه فعالیت‌هایی است که به توانایی درک معنای ساده‌ی عبارات پرکاربرد قرآن منجر می‌شود، و این البته با ترجمه فرق می‌کند. در واقع، هدف درک مفهوم است.

۳. ارائه‌ی مطالب متنوعی در زمینه‌های گوناگون مربوط به قرآن که عنوان کلی آن‌ها، «شناخت قرآن» است.

باید اضافه کنم، در پایان کتاب هم قسمتی آمده است با عنوان «تمرینات آزاد» که بیش‌تر ناظر بر بخش مفاهیم است و اگر دانش‌آموزی، کلاسی، مدرسه‌ای فرصت داشت و خواست کار فوق‌العاده‌ای انجام دهد، می‌تواند به آن بپردازد.

رشد: در پایان اگر نکته‌ی خاصی وجود دارد که باید گفته شود، بیان کنید.

باقری: باید بگویم که برای آموزش معلمان، ما در سه سال پیاپی حدود چهارصد نفر از مدرسان و معلمان مناطق آموزش و پرورش را آموزش داده‌ایم تا این عزیزان در مناطق کشور، دبیران محترم قرآن را آموزش دهند و دبیران عزیز با رویکردها، و روش‌های تدریس کتاب جدید آشنا شوند. خواهش ما این است که همه‌ی معلمان در کلاس‌های ۳۰ ساعته‌ی ضمن خدمت شرکت کنند تا بتوانند، کتاب‌های جدید را به نحو مناسب تدریس کنند.

رشد: در پایان بار دیگر از حضور شما در این گفت‌وگو تشکر می‌کنیم.